

Almuesliv i Hoveriets Tid.

Lidt om Klæder, Kost, Gilder og Overtro i ældre Tider.

Ved *Karoline Graves*, Viskinde.

Naar jeg i det følgende vil søge at skildre Træk fra Livet i Hoveriets Tid, som det levedes i Almuestanden i Egnen nordvest for Tissø, maa jeg først og fremmest nævne mine gamle Forældres Fortællinger som Kilde for denne Skildring. De levede stærkt i Minderne om de gamle Tider og havde god Evne til at fortælle derom, og af disse Fortællinger har meget præget sig uudslettelig i min Erindring. Men det er dog ikke alene deres Fortællinger, jeg bygger paa; jeg har altid med særlig Interesse samlet paa gamle Minder, og ved at lægge alt dette sammen mener jeg at kunne give en Fremstilling af, hvorledes Fortidens Liv levedes.

Det var knappe Kaar, man levede under den Gang; men Datidens Mennesker var flittige og nøjsomme, og de kendte nu en Gang ikke til bedre Kaar. Aarsagerne til Fattigdommen var dels Hoveriet, dels daarligere Redskaber og ringe Kendskab til Jordens Behandling, og dertil kom de lave Priser paa det lidet, de havde at sælge.

Om Klædedragten.

Næsten hele Klædedragten bestod af hjemmegjorte Stoffer. En stor Del Vadmel blev af Mændene

brugt i ufarvet Tilstand til Dagligtøj: Hvide Vadmels- eller Blaarlærreds Knæbukser, forsynet ved Knæet med en eller to store Knapper, lange hvide Strømper, om Vinteren hvid Vadmels Trøje og derudenpaa en kulørt Vest, en rød eller blaa Tophue med flosset Kant, et blomstret Sirtses Halstørklæde, hvorudover den brede Halskrave i Skjorten skulde bøjes med en Kant, samt Træsko med Kramme, dette udgjorde den daglige Dragt. Til Stadsbrug blev Vadmelet farvet blaat, og naar det skulde være rigtig fint, blev det kradset, overskaaret og presset. Lidt længere tilbage, antagelig for omkring ved hundrede Aar siden, brugtes en Art firskaffet Tøj (Hørgarn rendt og Uldgarn til Paaslag), sribet i stærkt farvede Kulører til Mandsdragter, samt gule Skindbukser. Til denne Dragt, der var forsynet med store toppede Blyknapper med saa lange Øjer i, at de kunde gaa gennem Stoffet og en Rem trukken igennem for at hindre den i at gaa af, hørte en saakaldt „Brystdug“ af samme Snit som Trøjen, glat i Livet, med korte og glatte Skøder, kun manglede Ærmerne i denne.

De saakaldte Rakkere, som beskæftigede sig med at flaa Heste og andre Husdyr, kendte undertiden til at tilberede Skind af Hunde og Katte og syede laadne Huer deraf, som var varmere end de forannævnte strikkede Huer og anvendtes især af ældre Mænd. I de Tider var det jo en vanærende Bestilling at flaa Heste, ligesom det var utænkeligt at spise Hestekød; disse Rakkere maatte derfor heller ikke spise eller drikke af samme Fad eller Krus eller sidde ved samme Bord som andre Mennesker, og man havde altid særskilte Ting til dem, baade paa Krosteder og hos Bønderne. Endnu omkring ved 1830 var her paa disse Egne en Rakker, som gik

under et mindre pænt Øgenavn. Men saa kom der en Forordning, hvori det hed, at ingen mere var uærlig, fordi han flaaede Heste, og hvor som helst der nu blev flaaet en Hest, maatte alle være med. Paa en Herregaard, ved jeg, maatte saaledes endogsaa Fruen og Børnene være med og holde i en Lap af Huden, den ene maatte ikke faa Grund til at kalde den anden Rakker.

Men det var Mandsdragten, jeg kom bort fra. Til at fuldstændiggøre denne hørte der endnu et Par af kulørt Uldgarn flettede eller med et saakaldt „Spjæld“ vævede Strømpebaand, som blev bundet i Sløjfe ved Knæet; disse flettede Baand, som kunde være indtil 1 Tomme brede, var flettet af to Kulører Garn i smukt flammede Mønstre, men denne Art Fletning er nok omtrent glemt. Man vævede ogsaa linnede Baand med Spjældet og anvendte disse i Stedet for Bændler. Endvidere hørte saa til Mandsdragten til Stadsbrug Sko med Spænder; men det var heller kun ved højtidelige Lejligheder, ellers maatte man nøjes med Træskoene; der kunde ikke blive Raad til hvert Aar at faa nye Sko.

Til Kvindernes Dragt hørte adskilligt, som maatte købes, saaledes Korsklæderne og Silkebaandene, som brugtes til de lange Hage- og Nakkesløjfer. Paa det Tidspunkt, som nærværende Skildring omhandler, havde Kvinderne en ejendommelig Art Hovedtøj, de saakaldte „Kyser“, som toges uden paa Korsklæderne; jeg har set et Par Eksemplarer af dem i min Barndom. De var af et Omfang omkring Ansigtet som en almindelig Vandspand, men spidsede stærkt ud imod Nakken, der var uden Puld, for at den gyldne Nakke i Huen kunde komme til Syne, og hvad der endnu gjorde Kysen mere om-

fangsrig, var en bred, grov Blonde i Kanten rundt om Ansigtet, som holdtes stift ud til alle Sider med en Hattevire. Lidt længer hen i Tiden afløstes disse Kyser af de saakaldte Korsklædehatte, som lignede dem meget i Form, men var meget mindre og havde Puld og et saakaldt Skæg, som faldt lidt ned paa Skulderen. Der var Handlende, som solgte Korsklæder, Silkebaand og megen anden Kvindepynt, der kaldtes Kniplingskræmmere; de bar en saakaldt Kramkiste paa Ryggen og vandrede om fra Sted til Sted. Det var vist for det meste Jøder. Der var Kniplingskorsklæder, som kunde koste 8 Rdl. (16 Kr.) og derover, men selvfølgelig ogsaa andre Slags, som var langt billigere; alt i alt var det efter de Tidens Indtægter et ualmindelig dyrt Hovedtøj, men Sagen var den: det var jo kun ved de højtideligste Lejligheder, det brugtes, og var saadan Stads en Gang anskaffet, kunde den gøre Tjeneste i mange Aar; man kendte ikke den Gang som nu til stadig skiftende Moder. Foruden Hovedtøjet havde man endnu et Tørklæde over Skuldrene, som naaede ned til Bæltestedet, der, naar det skulde være fint, ogsaa undertiden var af Silketøj eller af et Bomuldsstof med ivævede Silkeblomster. Man havde ogsaa undertiden Forklæder af dette Stof. Brudekjolen, som saa siden var den Kjole, der brugtes ved Altergang eller ved andre kirkelige Handlinger, var af fint, sort Vadmel. Overtøj var ikke meget brugt, selve Dragten var saa varm og solid, at det næsten var overflødigt. Jeg har set en Kaabe omkring ved hundrede Aar gammel, en Art Slag, ganske kort, af storblomstret „Kattun“, foret med et grovt rødt Stof, kaldet „Baj“, holdt sammen i Halsen med et Par Sølvhægter og kantet i Halsen med en Strimmel

Skind. Senere brugtes en saakaldt Frakke af Kvinderne, glat i Livet, med lange vide Skøder og Ærmer, omtrent som Nutidens Skinkeærmer, de var af blaat Vadmel og syedes af Landsbyskræderne. Længere hen i Tiden brugtes nogle kolossale Kvindekaaber af to Lag tærnet Hvergarn med en tre, fire Slag udenpaa, et Uhyre, som kun kunde bruges til at sidde paa en Vogn med, men slet ikke egnede sig til at gaa med. Ved den Tid begyndte ogsaa Sjalerne at spille en vigtig Rolle; thi langt tilbage har man slet ikke hørt dem omtale med Undtagelse af nogle ganske smaa trekantede af rødt Vadmel.

Den daglige Kost.

Denne var jo højst tarvelig. Om Morgenen var det første Maaltid gerne Sild til bart Brød samt Grød, varmet i Mælk; dog kunde det ske, at man i Stedet for Mælk anvendte Øl, hvis det om Vinteren var knapt med Mælk, hvad det nok ikke saa sjældent var, da Køerne med den Fodring, man brugte, ikke gerne maatte kælte før om Foraaret. Det næste Maaltid var det lidt forskelligt med. Om Sommeren bestod det ofte af et Lag Syltemælk paa en Rundtenom. Denne Syltemælk bestod en lang Tid af Sommeren og Efteraaret af Faaremælk. Naar Lammene om Sommeren var bleven solgt, blev Faarene malkede; vel er det kun lidt, hvert Faar malker, men man havde jo mange, saa det blev ikke saa lidt alligevel. Denne Mælk er ualmindelig fed og velmagende i kogt Tilstand, særlig hen paa Efteraaret, saa kunde den blive helt jævn.

Et gammelt Mundheld siger: „Naar Tidseltoppen ryger, saa er Faaremælken god“. Men det var nok ikke almindeligt at nyde den i kogt Tilstand.

Man siede den derimod Gang paa Gang i en Fjerdings eller lignende, hvor den saa blev sur og tyk, og brugte den saa, forsynet med Salt, til at smøre paa Brød. Det var en Ret, som anvendtes daglig; havde man ikke Faaremælk, kunde man ogsaa anvende Komælk, som var bleven tyk; denne blev hældt i en Lærredspose, hvor Vallen saa drev af, naar den fik hængt en Dags Tid, saa rørte man lidt nymalket Mælk i, lidt Salt og Allehaande, og saa betragtede man ogsaa det, smurt i en halv Tommes tykt Lag paa Brødet, som god Kost. Undertiden kunde man ogsaa til dette Maaltid, som kaldtes „Halgomiddag“ (skulde vist være halvgaaende Middag), naar der da arbejdedes i Hjemmet, faa en Humpel Ost til et Stykke bart Brød, men saa skulde det være af en god Ost, altsaa én, hvortil der var blandet nogen nymalket Mælk i Ostemælken. Thi den Ost, man brugte, lavede man altid selv om Sommeren, særligt om Eiteraaret, naar Kvæget var sluppet i Ævre, saa man havde nok til Vinterbrug. Skulde man derimod til Hove og arbejde, saa maatte Traktementet jo være bedre; saa havde man Brød, Ost og Smør og maaske et Faarelaar eller en Rullepølse med og skar saa selv Maden. Arbejdedes der ved Hjemmet i Mark eller Mose, maatte der jo ogsaa være Paalæg paa Maden.

Middagsmaaltidet afgang noget af Aarstiden. Om Vinteren, naar Sulekarret var forsynet, og det undertiden var smaat med Mælken, vankede der Suppe, Kaal og Ærter, og der kogtes da altid saa meget, at der var nok at varme til næste Dags Middag. Naar man fik Ærter, spistes disse som en Grød første Dag med Smør i og Mælk til; men det, man levnede, blev saa Dagen efter spædt op med

Suppen, der blev kogt Kartoffler i, og det hele spistes da som almindelige gule Ærter. Man kendte ikke til at købe Ærter, men dyrkede dem altid selv; det var dog ikke alle Vegne, man kunde dyrke Ærter, som kunde koges møre, da det afhænger af Jordens Beskaffenhed. Ogsaa Vandet, mente man, havde Betydning, man hentede derfor gerne Vand fra en Kilde, hvor man havde vanskelige Kogeærter.

Men om Sommeren gik Sulekarret undertiden tomt, saa maatte Mælkemaden holde for. Mange forskellige Retter kendte man ikke; thi Risengryn og Rismel, Sagogryn og Sagomel var Ting, man slet ikke kendte. Man brugte kun Grød, Vælling, Kærnemælksvælling og Bollemælk, hvoraf særlig Grød med Tykmælk til var en yndet Ret. Men saa hørte der jo nogen Eftermad til, og den var tit besværlig at skaffe. Man kendte jo ikke til at købe nogen Slags, hverken Kød eller Flæsk, maaske knap nok lidt fersk Sild, i alt Fald har jeg da aldrig hørt det omtale. Derimod har jeg fra to forskellige Steder hørt om Gaardmandskoner, som har maattet søge hjem til deres bedrestillede Forældre for at faa lidt Flæsk at stege til Middag, naar de ingen Udvej vidste.

Den ene af disse Koners Fader var Smed, den anden Skovfoged, og det var Folk, der var meget bedre stillede end Bønderne den Gang. Den ene Kone har fortalt om en Gang, hun havde maattet gaa forgæves hjem til sine Forældre i dette Ærinde, da gik hun grædende hjem igen; men da en gammel Kone, hvem hun kom forbi, saa det, kaldte hun hende ind og sagde: „Det var nok omsonst, du gik, men her er et lille Stykke, saa bliver du da hjulpet denne Gang.“ Om Vinteren, naar det var Fyraften,

fik de en Rundtenom Fedtebrød og bagefter Mælkegrød, Øllegrød, Vandgrød eller Melgrød, som var lavet af en grov Melsort, man fik, naar man fik malet Gryn, og som blev tilbage, efter at der var blevet 2 à 3 Sorter Gryn; denne Grød var meget mørk, og man vilde sikkert nu om Stunder nærmest betragte det som et Svinefoder.

Ja, det var altsaa den daglige Kost, og som jeg forhen har omtalt, kunde det tit være smaat med Brødkorn henimod Høst, man kendte ikke til Indførsel af udenlandske Kornsorter og havde vel heller ikke Penge til at købe noget for. Man var henvist til at regne det ud, saa det, man selv frembragte, kunde slaa til. Meget betegnende for den Tid er et gammelt Folkerim, der lyder saaledes: „Om Julen, om Julen komfalladera! Sankt Olsdag, Sankt Olsdag, Gud naade os da.“ Ja, det kan man næppe nu forstaa Betydningen af. Men tænker man sig, at Høsten trak lidt længe ud, naar Vejret for Eksempel var ustadigt, og man ikke kunde faa bjerget Rugen, da kneb det. Naar Rug til Brød var ved at slippe op, naar Malt, Mel og Gryn slap op, og man skulde til Hove og knapt havde noget at give sine Folk at spise, saa synes jeg, man kan gøre sig en Forestilling om, hvor trange Tider det kunde være. Sankt Olsdag er jo sidst i Juli, saa det var en Aarstid, som syntes dem særlig slem at komme over.

Men saa maatte Kartofflerne, naar de var naaet, holde for. Gamle Folk sagde ogsaa, naar de om Sommeren første Gang fik nye Kartoffler, at nu var de „overfødte“, de var naaet over til den nye Høst. Men saasart de første Rugneg saa var bragt i Hus, maatte Husmanden have fat i Plejlen, at der kunde blive tærsket til en „Mølleslump“ og bagt Brød af

den nye Rug, saa følte man det allerede som en Lettelse. Brødet var jo dog det vigtigste, og naar saa Bygget ogsaa kom i Hus, saa det kunde blive anvendt, ja saa var man helt ovenpaa. Efter endt Høst blev Kvæget „sluppet i Ævre“, og hvad Smør man kunde undvære i den Tid, Kreaturerne gik løse, blev sat i Krukker til Vinterbrug; det kaldte man „Ævresmør“.

Ved Mortensdagstider slagtede man gerne ind til hele Aaret, saa var baade Svin og Gæs fedede, man slagtede ogsaa gerne et Par Faar; man brugte ikke Kød og Flæsk i stegt Tilstand den Gang, saa gjorde det ikke noget, om ogsaa det blev saltet noget til Julebrug.

Nu var der altsaa ingen knappe Tider! Nu var der noget baade i Lo og Lade, Sulekar og Fedtekrukker var fulde. Intet Under derfor at Bonden kunde udbryde: „Om Julen, om Julen, komfalladera“. Jeg synes, at dette lille Rim, som jeg har bevaret i Erindringen i over fyrretyve Aar, ligefrem er karakteristisk for Tankegangen hos Datidens Bondestand; havde de nok til Husbehov, var de glade og kunde være overgivne som Børn: saa det sort ud, ja, saa ser det jo ud til af de sidste Ord i Rimet, at de dog søger der, hvor Hjælpen er at finde.

Man skulde undres over, da der dog blev slagtet meget ind om Efteraaret, at det kunde være saa knapt med Sulevarer om Sommeren; men Sagen var den, der var saa mange Steder, de skulde anvendes som Betalingsmiddel, foruden at noget skulde bruges, naar der skulde bæres til Gilde. Væveren skulde som noget af sin Betaling have Fødevarer. Degnen skulde ligeledes, i alt Fald da sine Steder, have Medisterpølse, Ribben og Flæskestykker ved

Indslagtningen; det var altsaa ingen Gave, men var indbefattet i deres Løn. Var én af Husstanden syg eller kommen til Skade, eller et Barn mentes at have „Skæver“, saa der var Brug for en klog Kone, saa skulde ogsaa hun have sin Betaling i Fødevarer. Skulde der laves noget hos Smeden, saa mødte baade Husbonden og en Karl for at „slaa op“, medbringende Fødevarer baade til dem selv, Smeden og hans Hjelper. Smedene havde altid Jordlod den Gang, den maatte Bønderne hjælpes ad at drive for dem, adskillige havde endogsaa hele Gaarde, saa de har sikkert været meget bedre stillede end Bønderne. Naar der var slagtet, blev der ogsaa af Faaretalgen støbt en hel Masse Lys; dette udførte man saaledes: Man lavede en hel Mængde Væger, som Gang paa Gang blev dyppet i den smeltede Talg, som maatte være i saa dyb en Genstand, saa Lysene kunde dyppes i hele deres Længde. Vægerne var fastgjort i den ene Ende paa Pinde eller Brikker, saa man kunde hænge dem for hver Gang, og efter at man havde dyppet dem en hel Del Gange, fik de den ønskede Tykkelse. Man støbte ogsaa undertiden i Forme, hvor der kunde støbes 2—3 eller 4 Lys ad Gangen, saa sattes Formen ned i Sand, mens Talgen størknede. Naar man kun havde lidt Talg tilbage, dyppede man nogle meget lange Væger nogle faa Gange, dette kaldtes „Praase“; de anvendtes i Skorsten og Bryggers og lignende Steder og blev klemt fast paa en Væg, mens man udrettede, hvad man skulde.

Hvor man havde Bier — og efter hvad jeg har forstaaet, var det meget almindeligt —, bryggede man Mjød og havde at byde ved festlige Lejligheder, ligesom man undertiden støbte nogle Voksllys; men

det var selvfølgelig ogsaa kun til at benytte ved særlige Lejligheder. Tællelysene kunde jo heller ikke slaa til, naar de skulde anvendes til daglig, saa det var ogsaa mest, naar det var lidt ud over det sædvanlige, at de anvendtes; nej, til daglig var det kun Tranlampen, og man maa undres over, hvor det var muligt for dem at faa udrettet alt det, de fik, baade af kvindeligt og mandligt Husflidsarbejde ved den Belysning. Men hvad man end brugte til Belysning, betragtede man det altsammen som dyrt, og det var derfor almindeligt, at man for at spare paa „Lyseligtet“ sad i Mørke en Timestid efter Nadveren, saa haandterede Kvinderne Strikketøjet, hvad godt kunde lade sig gøre i Mørke, og da man havde meget at skulle have strikket, saa var den Tid jo ikke spildt. Men særlig denne Mørkningstid kan man takke for, at der dog er blevet bevaret en Del Minder; de ældre fortalte, de yngre lyttede til, ja, jeg kan godt sige, at Størsteparten af de Minder, jeg har samlet og opbevaret i min Hukommelse, er samlede i Mørkningstimen; thi ogsaa i mit Barn-domshjem havde vi en Mørkningstid, og den betragter jeg som et af mine bedste Minder.

Om Gilder, Dans og Legestuer.

Det var store Gilder, man havde den Gang, baade Barselgilder, „Gæstebud“ og Begravelse. Der var gerne saa mange med, som kunde rummes ikke alene i Stuerne, men ogsaa i Loerne, og Gilderne varede gerne 3 å 4 Dage. Naar der skulde indbydes til Gilder, havde man i det som i næsten alt, hvad man foretog sig, bestemte Regler at gaa efter, baade hvad det angik, hvem der skulde indbydes, og hvem der skulde indbyde dem. Var det Barne-

daab, der blev indbudt til, skulde Husmandens Kone være „Bedemand“. Og hun fik nu, hvor hun kom frem, foruden at blive trakteret paa det bedste, tillige Flæsk, Brød eller andre Fødevarer, som hun kunde tage med sig hjem. Hun medbragte altid en lille Kæp, som hun ubemærket søgte at lade blive liggende et Sted, hvor hun mente, der snart skulde være Gilde, men i det Stykke passede man paa „som en Smed“, særlig hvor man kunde være udsat for at faa Kæppen. Skulde hun alligevel i et upaaagtet Øjeblik have lagt den, og man fik den at se, før hun gik, hed det: „Holdt, du glemte din Kæp“, og hun maatte da pænt tage den med sig.

Til Begravelser var det Husmanden, der bad, men om han ogsaa fik Fødevarer, ved jeg ikke; derimod ved jeg, at det paa en Maade var et vanskeligt Hverv, da der paanødtes ham Mad eller Snapse alle Vegne, og det næsten ansaas som en Fornærmelse, om han ikke vilde drikke, saa det kunde jo tit blive mere, end han kunde bære.

Jeg synes at have hørt, at „Storpigen“ skulde bede til Bryllup. Dette husker jeg dog ikke ganske bestemt.

Naar et Barn blev født, var der nogle Dage efter „Kvindegilde“; men det var dog ikke Kvinderne alene, men Mand og Kone af deres nærmeste Slægt samt Naboer og Genboer. En gammel Kone har fortalt, at hendes Moder ved en saadan Lejlighed var pyntet med Korsklæde og Baand og maatte sidde overende i Sengen for ikke at krølle denne Stads, skønt Gildet trak ud til ud paa Aftenen. Til ethvert Gilde skulde nogle af de mest ansete Koner forestaa Madlavningen. Dagen før Gildet blev der af Konerne „skaaret Mad“, en hel Masse Smørre-

brød, som brugtes i Gildedagene, og Mændene kom saa for at sætte Smag paa Øllet og Brændevinen. Øllet skulde være bedre end sædvanlig, særlig skulde der tages lidt fra, som skulde være ekstra godt; det skulde bruges til Grøden. Om Morgenen paa den egentlige Gildedag kom Pigerne med en Spand ny-malket Mælk, en Flaske Fløde (dette har dog nok først været, efter at Kaffen, omkring ved 1830, kom i Brug), en blomstret Skaal, topfuld af Smør pyntet med forskellige Forsiringer. Enkelte havde endog Forme som for Eksempel af en Fisk, hvori der saa formedes Fisk af Smørret og lagdes øverst paa Opsatsen; det var om at gøre at faa disse saa pyntelige som muligt, da nogle af dem blev sat paa Bordet, og det var jo en hel Ære for den, hvis Opsats blev brugt. Endvidere blev der baaret en god Ost, en Rullepølse eller et andet Stykke Kød. Det almindelige Traktement var „Bankegrynsgrød“ (Byggryn, som havde Kornets hele Størrelse) og Bergfisk. Denne, der var meget stærkt tørret, maatte ligge i Blød i mange Dage før. Til denne Fisk brugtes Sennepssous; Senneppen dyrkede man selv, og en Kugle til at male den med havde man i de fleste Hjem. Mens man spiste, maatte nogle Piger paase, at der var rigeligt Smør baade i Grøden og Sousen; ved saadan Lejlighed maatte der jo intet mangle. Foruden at Grøden blev bestrøet med Sukker og Kanel, blev den tillige pyntet med Korender. Smørhullet lavedes altid i Korsform. Naar Fisken bares ind, skulde man passe at vende et Halestykke mod én, som man mente snart skulde gøre Gilde (der var dog de Egne, hvor man i Stedet for Grød fik Høsekødsuppe, saa blev der baaret 2 Høns og to Snese Æg fra hver Gaard).

Af Tallerkener var Træbrikker det almindeligste at spise af, mens de blomstrede Tallerkener, man ellers havde til Pynt, blev anvendt til Fisken, Ost og Brød, og de blomstrede Skaale, som ellers ogsaa hang til Pynt i Dagligstuen, anvendtes til Øl til Grøden (som østes op i Lurfade) og til Senneps-sousen. Hver medbragte sin Træske, med den kunde man udmærket baade spise Grød og Fisk og bag-efter smøre sig en Bid Smørrebrød; nogle enkelte Brodknive var saa lagt paa Bordet, thi skære Ost med Skeen kunde man dog ikke. Men at bruge Knive og Gaffler kendte man ikke til. Til Middagsmaaltid Andendagen fik man Øllegrød og Plukfisk af, hvad man havde levnet.

Ret morsomt var det, da Kaffen hen i Trediveerne begyndte at komme i Brug; thi i Begyndelsen skulde det være helt i Smug, at man drak Kaffe. Værst var det saa med at faa brændt den, da dette jo frembringer en meget gennemtrængende Lugt (man kunde vist kun faa den i raa Tilstand den Gang); men saa lagde man nogle uldne Klude paa Ilden samtidig med, at man brændte Kaffen, og da disse jo udbreder en afskyelig Lugt, kunde Naboer og Genboer ikke mærke, hvad der gik for sig.

Ret længe varede det dog ikke, før man begyndte at byde paa Kaffe til Gilderne; men det var dog ikke til alle Gæsterne, nej, det var blot Konerne og en eller anden Pige, hvem man antog var vant til Kaffe i Hjemmet. Men for ikke at vække Anstød hos de andre, blev der givet disse udkaarne et Vink, som nappet lidt i Forklædet af en af „Skafferne“, saa vidste de nok Besked og gik ud i Køkkenet, hvor man saa anviste dem Stedet, hvor Kaffedrikningen fandt Sted. Dette kunde godt være et Tørve-

hus eller lignende, hvor man havde kalket, fejlet og strøet et godt Lag Sand. Her havde man saa stillet et Bord an, det var maaske blot en Vognfjæl lagt paa et eller andet, og herpaa stod saa Kobberkedlen paa en Træ-Trefod „for at synke“; thi at tragte Kaffen kendte man ikke til den Gang. Desuden var der blomstrede Spølkummer, en Skaal med Fløde med en Træske i af en egen Form, en Tallerken med *Kandis*, thi *Bagværk af nogen Slags* var der ikke Tale om. Her stod man saa rundt om „Madam Brun“, thi Siddepladser havde man ikke, mens man lod dens Indhold smage sig.

Ved Barnedaab skulde Gudmoderen og den, der „holdt Huen“, have Plads for Bordenden, naar der spistes. Man brugte ikke Daabskjolen, men havde et saakaldt „Kristentøj“, en Art Løjert, som var pyntet med Blomster, Silkebaand og Perler og almindeligt blev laant fra den ene til den anden. Kappe til Daabsbrug blev først almindelig senere, den Gang brugtes en Hue af Silketøj i samme Form.

Ved Bryllupper brugtes den Gang af Brud, og vist undertiden af Brudepiger ogsaa, en Hovedpynt, som kaldtes „Flættetøj“, saa blev Haaret, i Stedet for at indeslutes i den ellers altid, ja lige fra den spædeste Alder uundgaaelige Hue, flettet og sat rundt i Nakken og derpaa blev hæftet en Puld, besat med Perler og anden Stads, og fra hvis Kant ned over Skuldre og Ryg hang saa mange forskelligfarvede Silkebaand, som man paa nogen Maade kunde faa anbragt. Det skulde se smukt ud.

Foruden Brudepiger var der ogsaa baade Brudemænd og Brudekoner; men hvad de havde at varetage, er jeg ikke rigtig bleven klar over. Saa vidt jeg har forstaaet, skulde Bruden danses fra

Bordet og ind i Konernes Lag, og det var vist foran- nævnte, der skulde foretage det i en bestemt Orden. Derimod har jeg ofte hørt om en Ceremoni, som ogsaa fandt Sted paa Bryllupsdagen, naar Bruden skulde have den „sorte Hue“ paa. Naar der skulde gøres Indkøb af Bryllupsstads, hed det: „De skal til Staden og købe den „sorte Hue“.“ Det var dog ikke alene Huen, der var sort, men ogsaa Hage- og Nakkesløjfer, og naar hun skulde iføres det, skulde Brudgommen give hende det paa; men da det ikke var saa ligetil at faa sat, særlig Korsklædet, som det skulde, endte det jo med, at hun ved kvindelig Bi- stand fik det bragt i Orden, og nu tog en ældre Mand hende ved Haanden og førte hende hen til hendes Mand og sagde: „Nu har du baaret den hvide Hue som en ærlig Pige for din Fa'er! Nu skal du bære den sorte Hue som en ærlig Kone for din Mand!“ Disse Baand anvendtes siden efter til Altergang og Begravelser, thi ved andre Lejligheder kunde Konerne nok have kulørte Baand, om end ikke i saa lyse Farver som Pigernes. Ved alle Slags Gilder skulde alle de, der kunde komme, med i Kirke, for at der kunde blive saa stort Følge som muligt. Ved Bryllup og Barsedaaab maatte Musikan- terne staa i Gaarden og modtage hver Gæst med Musik og siden, mens der spistes, „spille over Borde“, altsaa gaa fra det ene Bord til det andet. Saa blev der af en af Skafferne præsenteret Gæsterne en Tal- lerk, hvorpaa der kunde gives „Spillemandspenge“. Et Rim, man havde lavet om et af Datidens Gilder, hvor man vel har syntes, at Traktementet ikke har svaret til de mange indbudte, lyder saaledes: „Tyve Vogne paa Rad — de kom hjem og fik ingen Mad.“

En ejendommelig Skik ved Bryllupper har jeg

hørt fra en anden Egn. Der stod Bruden ved Gæsternes Ankomst inden for Døren med en stor Kurv paa Armen med tykke Rugbrødsskiver og store Stykker Ost i, og for hver ny Gæst, der kom, tog hun et Stykke Ost og en Skive Brød og rakte dem; dette spiste de dog ikke, men satte det et eller andet Sted, til de skulde hjem, men hvad Betydning det havde, vidste min Hjemmelsmand ikke.

Det var altid Skik, at Tjernerne blev indbudt til Gilde sammen med Husbondens; kunde de ikke komme allesammen den egentlige Gildedag, maatte de gaa skiftevis, saa nogle først kom til Andendags-Gildet, til hvilket der ogsaa var Musik og Dans.

Begravelserne afveg ikke i andet fra de andre Gilder, end at man saa ikke havde Musik og Dans. De Korsklæder, som Kvinderne brugte til Begravelser, i alt Fald da den nærmeste Slægt kaldtes „slette Korsklæder“. Der var ikke broderede Mønstre i disse, de var kun af et Stof, som kaldtes Bobbinet. Døde en frugtsommelig Kone, skulde hun, foruden at hun fik sin sorte Kjole og sorte Huetøj paa, til lige medgives baade Børnetøj og Offerpenge.

Det var altsaa de forskellige Gilder; men saa havde Ungdommen jo i Vinterens Løb Dans adskillige Steder hos Bønderne. Naar Karlene nogle Gange havde besørget Dansen „bestilt“, som det kaldtes, altsaa aftalt med en af Gaardmændene om at faa Lov at danse i deres Øverstestue og sørget for at faa brygget Øl og købt noget Brændevin (det gik jo højst tarveligt til, Pigerne medbragte Smørrebrød fra Gaarden, hvor de tjente, og dette spiste de i Fællesskab), saa skulde der være „Pigegilde“, hvor Pigerne maatte besørge det hele, og saa var det

ogsaa dem, der bød op til Dans til ud paa Natten, hvorefter det blev overladt til Karlene.

Det var dog særlig i Fastelavnen, at man rigtig slog Gækken løs, og mange er de Løjer, man har hørt omtale.

En forlængst afdød Kone, født omkring ved 1788, har til sin Slægt fortalt om et morsomt Optog, som i hendes Ungdom foranstaltedes til Dans og Gilder, det kaldtes: „at have Havfruen inde“. Pigerne ordnede dette Optog. En af de mest velvoksne Piger skulde være Havfrue og bar paa Hovedet en Ølkande fuld af Vand, som stod paa en Mælkekrans — man maa huske deres meget store Øvelse i at bære paa Hovedet, da de altid bar Mælken saaledes. Tuden paa Ølkanden vendte frem over Ansigtet; saavel Ølkanden som hele Personen blev nu dækket af Lagener. Naar hele Optoget saa kom ind med Havfruen i Spidsen, raslede alle Pigerne med deres „Kædhuse“, en lille Messingdaase med Laag i begge Ender, der brugtes af Kvinderne som Pengepung. Havfruen bød nu op til Dans og dansede saa, stadig med Ølkanden paa Hovedet; selvfølgelig har det været en jævn og sirlig Dans, hvad de enkelte Runddansen, der brugtes den Gang, ogsaa udmærkede sig ved. Naar Stykket var endt, nikkede hun nok saa høfligt til sin „Danser“, der saa fik en Vandstraale over Hovedet.

Foruden forannævnte Dansegilder samledes de Unge ogsaa af og til om Vinteraftener til Legestuer. Naar et Par Karle havde faaet skaffet Tilladelse til at holde Legestue et Sted, maatte et Par Drengene i Mørkningen løbe gennem Byen og raabe: „Til Legestue, til Legestue!“ og straks tittede der Hoveder ud af Porte og Luger og raabte: „Hvor, hvor?“ og saa

snart Drengene havde faaet forklaret det, løb de videre. Og nu gjaldt det at faa „syslet“ (udført Mørkningsarbejdet) saa hurtigt som muligt og faa „hæget“ sig lidt. Men ved saadan Lejlighed kunde der godt mødes i Træsko og Pigerne med Hvergarnsforklæder paa, og i Stedet for Silkebaandene kunde der bruges Hagesløjfer af blomstret Sirts. Ved disse Legestuer blev der ikke danset, derimod leget forskellige Slags Pantelege som „sy Sko“, „sælge Lærred“, „dele Fruens Penge“ og mange andre. De ældre kunde godt hjælpe til at gøre det gemytligt. Stor Moro vakte det, om Husmoderen, just som Legen gik bedst, kastede nogle haandfulde Hasselnødder ind mellem hele Flokken med Udraabet: „Put, put, put!“ saa blev der jo en Puffen, Støden og Gramsen efter Nødder, saa kun de færreste fik nogen. Efter Høst havde Ungdommen en „Nøddedag“; der var efter Sigende store Masser af Nødder den Gang.

Naar første April var naaet, ophørte Aftensæderne og med dem ogsaa Legestuen; nu samledes Ungdommen derimod af og til for at „lege paa Gade“. Her var det nærmest Sanglege, Enkelegen, Boldspillet og Fangedansen, der brugtes; saa tidligt paa Foraaret kunde det jo endnu være temmelig koldt, saa der maatte findes paa noget til at sætte Varme i Blodet.

Ja, det var meget Samvær, der var den Gang mellem de unge baade paa Arbejdspladsen og til Lystighed, og dog, efter alt, hvad man har hørt, var der ikke nær al den Usædelighed, som der desværre er mange Steder i Almuestanden nu, særlig blandt den tjenende Ungdom. Grunden var sikkert den, at det var forbunden med en forfærdelig Tort og Skam,

om en Pige „kom galt af Sted“. Aldrig mere kunde hun vise sig i Pigernes Lag, og blandt Konerne saa man ogsaa skævt til hende.

Meget langt tilbage i Tiden ligger det vist ikke, at hun, naar Barnet skulde døbes, og hun saa gik op ad Kirkegulvet med det, var udsat for, at Menigheden spyttede paa hende, og hun maatte vist altid selv holde Barnet over Daaben, det var der ingen, der vilde, naar det var et „uægte“ Barn. En Pige, der var „kommen i Skidtet“, er der fortalt, beklagede sig for en gammel Kone og sagde: „Hvorledes skal jeg dog kunne gaa denne forfærdelige Gang op ad Kirkegulvet, naar jeg tænker paa, at maaske den ene efter den anden vil spytte paa mig?“ Da svarede den gamle: „Du skal tage dit Barn i din Favn og huske paa, det er for Barnets Skyld, du gaar, hold saa dit Blik mod Jorden og gaa i Guds Navn!“ Dette Raad fulgte Pigen, og: „Der var ikke én, der spyttede paa mig“, sagde hun siden til den gamle.

En mærkelig Ordning havde man den Gang paa dette Omraade. Hvis Faderen nægtede et Barn, som var født udenfor Ægtestand, sit Navn, eller han var bortrejst eller lignende, fik Barnet ikke som nu Moderens Efternavn, men derimod hendes Fornavn. Var det et Pigebarn, kunde det jo endda gaa; jeg har saaledes hørt én omtale, som var døbt Marie Bodilsdatter, men saa udelod man blot „datter“ og kaldte hende Marie Bodil. Der er ogsaa talt om Drengbørn, som har været døbt med et kvindeligt Efternavn, og har maattet være til Nar for det alle deres Dage.

Overtro.

Endnu et maa jeg fortælle om fra de gamle Tider, da det spillede en meget vigtig Rolle, nemlig

Overtroen. Lige fra Børn af maatte de gamle indprente de unge, hvad de skulde foretage sig, og hvad de ikke maatte gøre. Kors maatte de sætte i Smørret efter Æltningen og i Dejgen, naar den sattes hen for at syrne om Natten, i Sædbunker og Brødet og Osten, før man begyndte at skære af det, og mange, mange andre Steder. Og Staal skulde der sættes over Døren, naar man satte et nyt Kreatur ind i Stalden, og i Dørtærskelen, naar om Foraaet Kvæget skulde ud. Om Højtidsaftener skulde der i Hønsenes Æde lægges en Saks og Ædet gives dem i et Sold, og saa skulde der ikke som sædvanlig kaldes ad dem, men de skulde „gennes“ ind i Brygger-set, hvor de ellers ikke kom. Og meget andet var der, som man skulde foretage sig, om man vilde vente, at alt skulde gaa, som det var ønskeligt.

Men der var ogsaa det, man ikke maatte gøre. For Eksempel i Juleugen maatte man ikke nævne Rotter eller Mus; skulde disse Dyr omtales, sagde man Utøj. Kom man alligevel til at nævne deres rette Navn, vilde de blive særlig slemme det Aar. Naar en Kvinde redte sit Haar, maatte hun være særlig varsom med det afredte Haar og ikke kaste det i Fejesnavset, men derimod kaste det paa Ilden; thi hvis det kom udenfor, og en Fugl skulde faa fat i det til at lægge i Reden, vilde hun faa stærke Hovedsmerter.

For en Kvinde under Svangerskabet og efter Barnets Fødsel var der særlig meget at iagttage. Hun maatte ikke drikke af et skaaret Glas eller Kop, saa fik Barnet Hareskaar, eller kigge ind ad en Dør, som stod paa Klem, saa vilde det komme til at skele. Kastede nogen noget efter hende, skulde hun søge at undgaa, at det ramte hende; kunde

hun ikke det, maatte hun i alt Fald ikke tage til det ramte Sted, hvis dette var i Ansigtet, men gribe sig et andet Sted paa Kroppen, thi der, hvor hun tog, vilde Modermærket komme til at staa. Heller ikke maatte hun se Lig, thi saa vilde Barnet faa en bleggusten Ansigtifarve, eller røre i Blodet ved Slagningen. Hvad Følger dette vilde faa, erindrer jeg dog ikke. Hun maatte heller ikke bruge Havrehalm til Viske i Træskoene, saa vilde hun faa rødhaarede Børn; rindende Vand maatte hun heller ikke passere over i al den Tid, hun var i Omstændigheder.

Lige fra Barnet var født, var der ogsaa meget at iagttage, dets Tøj maatte aldrig hænge ude efter Solnedgang, saa vilde det blive meget uroligt; var det desuagtet uroligt, maatte man, før man gik til Ro om Aftenen, hænge noget af dets snavsede Tøj paa den indvendige Side af Stuedøren.

I den Tid en Kone var „inden Kirke“, som den Tid kaldtes fra Barnet var født, og til det havde været i Kirke, og hun var blevet „ledt ind“, maatte hun ikke komme inden for andre Folks Døre; gjorde hun det, vilde hun være udsat for at faa slaet meget itu det Aar.

Men særlig maatte der vaages over, at Barnet ikke skulde blive „forbyttet“; for at forebygge dette skulde det have Arvesølv paa sig, og under Daabs-handlingen skulde der ogsaa lægges en Sølvmønt ind i dets Tøj. Desuagtet var der jo alligevel Børn, som man mente var „Ombytninger“. Der er fortalt om én, hvis Forældre boede i Omegnen af Tissø; han gik altid og „tjovsede“ og var i det hele taget „underlig“. Han holdt ualmindelig meget af Blodpølse. Saa en Dag havde man slagtet en lille Gris

og stegt eller kogt denne hel, hvad slet ikke var ualmindeligt den Gang, hvor der kun var meget lidt Værdi i Smaagrise; dette havde „Tjovsingen“ ikke set, og da han saa fik den at se, eiter at den var tillavet, stod han i stum Forundring og betragtede den og spurgte tilsidst, hvad det var, hvortil der svaredes: „Pølse!“ Da udbrod han: „Pølse med Øje og Pølse med Ører! Nej, nu er jeg saa gammel, at jeg har set 3 Gange ung Skov paa Tissø, men Mage til Pølse har jeg aldrig set!“ Saa løb han sin Vej, og de saa ham aldrig mere.

En ejendommelig Skik, som heller ikke paa nogen Maade maatte fraviges, er fortalt af en gammel troværdig Mand, der var født omkring ved 1815. Den bestod i, at Hestene, naar de om Sommeren var paa Græs, ikke maatte tages i Hus en eneste Gang, før de skulde paa Stald med det samme, hvor slemt Vejret end kunde træffe at blive. Og naar de saa toges ind, maatte de ikke være vaade i det Øjeblik, de kom i Hus, og heller ikke maatte der være noget over Ilden i den Stund. Meddelelsen har fortalt, hvorledes han en Gang som Dreng bad for Hestene, at de maatte komme i Hus, da det var et forfærdeligt Vejr med Regn og Storm, men Faderen svarede: „Det kan du da nok forstaa, Dreng, det kan da aldrig gaa an, saa vaade som de er!“ Ligeledes fortalte han, at en Gang hans Fader kom ridende med Hestene for at sætte dem paa Stald, men havde glemt at underrette Konen derom, maatte han blive holdende udenfor og raabe ind til hende: „Har du noget over Ilden?“ „Ja, det har jeg da; jeg er ved at koge Melgrød!“ „Ja, men saa tag den da af et Øjeblik, mens jeg kommer ind med Hestene, her kan jeg da ikke blive ved at holde!“

Det gjorde hun saa, og Hestene kom i Stald paa rette Maade.

Da forannævnte gamle Mand som Aftægtsmand boede hos Sønnen, kom han en Gang en Nytaarsmorgen ind i Stuen og sagde, efter at have hilst et glædeligt Nytaar: „Ja, nu kan jeg da sige jer, hvad Pris vi faar paa Kornet i Aar, for i Nat galede Hanen lige i Midnatsstunden.“ Man antog nemlig, at naar den galede saa tidligt en Nytaarsnat — som Regel galer den ikke før efter Kl. 2 —, saa skulde man tælle efter; thi lige saa mange Gange den galede i Midnatsstunden, lige saa mange Mark vilde Skæppen af Kornet komme til at koste.

Dette var altsaa en Del af, hvad man til daglig havde at iagttage og varetage. Men naar der saa indtraadte uforudsete Tilfælde, som Sygdom hos Folk og Kreaturer eller Uheld med et eller andet, saa maatte man jo henvende sig til en af de mange kloge Mænd eller Koner, som der den Gang ingen Mangel var paa, og de Raad, de gav, maatte følges, om de aldrig var saa urimelige.

En for faa Aar siden afdød 92-aarig Kone har saaledes fortalt, hvorledes hun som ung Pige en Gang maatte grave et levende lille Lam ned i en Port, hvor ondt det end gjorde hende for det lille Dyr, men der var blevet Uheld i hendes Husbonds Besætning, og saa var dette Raad blevet givet og maatte derfor følges. En anden Gang, fortalte hun, kom der en Kone, en af den Slags, som kunde „gøre baade ondt og godt“, som de sagde, og vilde laane en Genstand. Konen i Gaarden stod just og klippede Faar, og hun vilde nødig forlade sin Plads, da hun frygtede for den anden; men denne trængte paa for at faa det forlangte, hun skulde skynde sig,

sagde hun. Nu kunde Gaardkonen jo ikke godt undslaa sig, og den fremmede tilbød saa at holde ved Faaret imens. Men da hun saa var gaaet, og Faaret klippet færdigt og skulde tages ned af Bordet, brækkede det et Ben, og nu var det jo klart, at den anden havde forvoldt det.

Man mente, at saadanne Personer kunde uskadeliggøres, om en slog dem i Næse og Mund, saa Blodet kom til at flyde, men kunde de saa i en Fart faa fat i et Tørklæde eller Forklæde og med det forebygge, at Bloddraaberne faldt paa Jorden, saa kunde det endda ikke forslaa. Man mente ogsaa, at saadanne Personer var i Stand til, ved at stikke en Syl ind i Bjælken hjemme i deres egen Stue, at kunne malke Naboens Køer.

— — — —

Ja, det var altsaa lidt af forskelligt, hvad der angik Overtroen, som jeg her har nævnt; men der var jo meget, meget mere, som der maatte iagttages. Saaledes mente man af forskellige Dages Vejrlig at kunne slutte sig til de kommende Tiders Vejrlig. Som nu Aarets 4 Tamperdage; som Vindretningen var paa en af de Dage, vilde den omtrent blive de følgende tre Maaneder. „Lige saa mange Taagedage før Jul, lige saa mange „Røgdage“ efter Jul“. „Gregorius Tø vilde gavne Bonden 100 Læs Hø“. Og saa fremdeles. Da kun de færreste kunde læse, var den, der kunde det og havde en Almanak og kunde forklare om dens Indhold, jo vel anset. Almanakkerne, man havde for hundrede Aar siden, var kun ganske smaa. Helligdage og andre Mærkedage var med rødt Tryk. Jeg har som Barn en Gang set en Samling af dem, som tilhørte en gammel Mand; de var omhyggeligt Aar for Aar hæftet

fast i et Læderomslag. Men det var jo ikke saa underligt, at man passede nøje paa dem; thi dels var det selvfølgelig det eneste Nyhedsstof, man fik i Huset i Aarets Løb, og det jo som sagt ikke nær alle Vegne, og dels kom det efterhaanden til at udgøre en Huskebog, idet der var gjort Bemærkninger adskillige Steder. Hos den, der havde Almanak, kunde man jo faa Oplysning om meget, baade hvad „Almanakken lovede“; altsaa Vejrspaadomme, og om, naar man havde „Ny og Næe“; thi ogsaa det tillagde man Betydning ved forskellige Ting, som man foretog sig; mest Betydning havde dog Nyt-aarsny; nødigt maatte man være tomhændet, naar man saa det første Gang.